

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. XVII. An rhetorice sit ars.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

gratiam refert. Id adeo manifestum erit, si cogitaverimus, unde, & quousque jam provecta sit orandi facultas, & adhuc augeri potest. Nam ut omittam, *defendere amicos, regere consilium senatum, populum, exercitum in quæ velit ducere, quam sit utile, conveniatque bono viro*: nonne pulchrum vel hoc ipsum est, ex communi intellectu, verbisque quibus utuntur omnes, tantum assequi laudis & gloriæ, ut non loqui & orare, sed quod Pericli contigit, *fulgurare ac tonare* videaris?

I *Fulgurare ac tonare videaris?*] Cic. Orat. ex Aristophane.

C A P. XVII.

An rhetorice sit ars.

FINIS non erit, si expatiari parte in hac, & indulgere ¹⁸ voluptati velim. Transeamus igitur ad eam quæstionem quæ sequitur, *an rhetorice ars sit*. Quod quidem adeo ex iis qui præcepta dicendi tradiderunt, nemo dubitavit, ut etiam ipsis liberorum titulis testatum sit scriptos eos *de arte rhetorica*: ² Cicero vero etiam quæ *rhetorice* vocetur esse artificiosam eloquentiam dicat. Quod non oratores tantum vindicarunt, ut studiis aliquid suis præstitisse videantur: sed cum his philosophi & ³ Stoici & Peripatetici plerique consentiunt. Ac me dubitasse confiteor, an hanc partem quæstionis tractandam putarem. nam quis est adeo non ab eruditione modo, sed à sensu remotus hominis, ut fabricandi quidem,

Hanc quæstionem appellant dialectici, *qualis sit*: quæ tractanda est post quæstionem, *An sit, & Quid sit*, ac si naturam esset secutus Fabius, non connectendi commoditatem, hoc caput superiori præposuisset: quanquam hoc caput à superiori imperite est divulgatum. *Turneb.*

I *An rhetorice ars sit.*] Hac de re disputatur apud Ciceronem ab Antonio & Crasso libro primo de Oratore. *Idem.*

² *Cicero verb.*] Cicero libro primo de Inventionem ait civilis rationis partem esse artificiosam eloquentiam, quam *rhetoricam* vocant. *Idem.*

³ *Stoici & Peripatetici.*] Principes Stoicorum de *rhetorica* scripserunt, ut Zeno, Chrysippus, Cleanthes, Diogenes. principes item Peripateticorum, ut Aristoteles, Theophrastus, Critolaus, qui testantur *rhetoricam esse artem*. *Idem.*

L

I *Materie*

quidem, & texendi, & è luto vasa ducendi *artem* putet, *rhetoricen* autem, maximum ac pulcherrimum (ut supra diximus) opus, in tam sublime fastigium existimet, *sine arte* venisse? Equidem illos qui contra disputarunt, non tam id sensitse quod dicerent, quam exercere ingenia. ¹ materiae difficultate credo voluisse: ² sicut Polycratem cum Busirim laudaret, & Clytemnestram: quanquam is, quod his dissimile non esset, composuisse orationem quæ est habita contra Socratem, dicitur. Quidam naturalem esse *rhetoricen* volunt, & tamen adjuvari exercitatione non diffitentur: ut in libris Ciceronis de ³ Oratore dicit Antonius *observationem* quandam esse, *non artem*. Quod non ideo, ut pro vero accipiamus, est positum; sed ut Antonii persona fervetur, qui dissimulator artis fuit. Hanc autem opinionem habuisse Lyfias videtur: cujus sententiæ talis defensio est, quod indocti & barbari & servi pro se cum loquuntur, aliquid dicant simile principio, *narrent, probent, refutent*, & (quod vim habeat epilogi) *deprecentur*. Deinde adjiciunt ⁴ illas verborum cavillationes, *Nihil quod ex arte fiat, ante artem fuisse*: atqui dixisse homines pro se, & in alios semper: doctores artis, sero jam & circa Tifiam & Coraca primum repertos. orationem igitur ante artem fuisse, eoque artem non esse. Nos porro quando cœperit hujus rei doctrina, non laboramus exquirere: quamquam apud Homerum, & præceptorem ⁵ Phœnicem tum agendi tum etiam

¹ *Materiae difficultatem.*] Solent docti sibi proponere materias infames & inopinabiles, ut amplius exerceant ingenium illic, quam in re probabili. *Idem.*

² *Sicut, Polycratem.*] Polycrates Atheniensis fuit, qui inopia coactus est in Cypro sophistam agere. *Laudavit Busirim*: quam orationem Isocrates in Busiride damnat, ac Polycrati exemplum præscribit, quod in laudando Busiride sequi debeat. *Idem.*

³ *Oratore.*] Libro I.

⁴ *Illas verborum cavillationes.*] *Cavillationes* appellat argumenta sophistica quæ fallunt & imponunt, cujusmodi est hoc. nam in oratione est homonymia, sine scilicet ea pro quacunque locutione accipienda, an vero pro artificiosa. quocirca distinguet Fabius. *Turneb.*

⁵ *Phœnicem.*] Lib. 9. Iliados in trium ducum legatione ad Achillem, Phœnix se fatetur esse Achillis præceptorem & eloquendi & agendi. *Idem.*

etiam loquendi, & ¹ oratores plures, & omne in tribus du-
cibus orationis genus, & certamina quoque proposita elo-
quentiæ ² inter juvenes, invenimus: quin in cælatura ³ cly-
pei Achillis & lites sunt, & actores. Illud admonere satis
est, *omnia quæ ars consummaverit, ⁴ à natura initia duxisse:*
aut tollatur *medicina* quæ ex observatione salubrium atque
his contrariorum reperta est, & ut quibusdam placet, ⁵ *to-
ta constat experimentis.* Nam & vulnus deligavit aliquis ante-
quam hæc ars esset: & febrem quiete & abstinence, non
quia rationem videbat, sed quia id valetudo ipsa coëgerat,
mitigavit. Nec *fabrica* sit *ars*: casus enim primi illi sine ar-
te fecerunt. Nec *musica*: cantatur ac saltatur per omnes
gentes aliquo modo. Ita si *rhetorice* vocari debet sermo qui-
cunque fuisse eam antequam esset *ars*, confitebor. Si vero
non quisquis loquitur, orator est, & tum non tanquam
oratores loquebantur: necesse est *oratores factum arte*, nec
ante artem fuisse fateantur. Quo illud quoque excluditur
quod dicunt, non esse artis id quod faciat qui non didicerit:
dicere autem homines & qui non didicerunt. Ad cuius rei
confirmationem afferunt ⁶ Demadem remigem ⁷ & Æschin-
em hypocritem oratores fuisse falso. Nam neque orator
esse qui non didicit, potest: & hos fero potius quam nun-
quam didicisse quis dixerit: quanquam Æschines ab initio sit
verfa-

¹ Oratores plures.] Ut Iliados 3. Lam-
pum, Clytiū, Antenorem scribit ora-
tores esse Homerus. Idem.

² Inter juvenes.] Ut de Thoante, quem
Homerus scribit in certaminibus & li-
tibus apud Ætolos nullis inferiorem
fuisse. Idem.

³ Clypei Achillis.] Homerus lib. 18.
Iliados Clypeum Achillis describit,
quem Vulcanus fecit: in cuius cælatura
cum alia pleraque sculpta fuisse dicit,
tum actores de pecunia pro cade pen-
denda litigantes. Idem.

⁴ A natura initia duxisse.] Hæc res
tractatur à Platone in Menone, & à

Rodolpho Agr. cap. 5. lib. 2. Idem.

⁵ Tota constat experimentis.] Serapion
sola putavit experientia medicinam
constare citra rationem: quem multi
secuti sunt, qui vocati sunt *Empirici*.
Idem. Tota constat experimentis.] Corn.
Celsus, in præfat. lib. de med.

⁶ Demadem remigem.] Demades ora-
tor Atheniensis, nautæ filius fuit, nec à
patre ad rhetores est missus, sed remex
factus. Turneb.

⁷ Et Æschinem hypocritem.] Æschin-
es filius Atrometi literatoris, primum
hypocrita fuit, postea *scriba*, postremo
rhetor. Idem.

versatus in literis, ¹ quas pater ejus etiam docebat: Demadem neque non didicisse certum sit, & continua dicendi exercitatio potuerit tantum, quantumcunque postea fuit, fecisse. Nam id potentissimum discendi genus est. Sed præstantiorem, si didicisset futurum fuisse dicere licet. ² Neque enim orationes scribere est ausus ut eum multum valuisse in dicendo sciamus. ³ Aristoteles, ut solet, quærendi gratia, quædam subtilitatis suæ argumenta excogitavit in Gryllo: sed idem & *de arte rhetorica* tres libros scripsit, & in eorum primo non artem solum eam fatetur, ⁴ sed ei particulam civilitatis, ⁵ sicut Dialecticis, assignat. Multa Critolaus contra, multa Rhodius ⁶ Athenodorus. Agnon quidem detraxit sibi inscriptione ipsa fidem, qua rhetorices accusationem professus est. Nam de Epicuro, qui disciplinas omnes fugit, nihil miror. Hi complura dicunt, sed ex paucis locis ducta. Itaque potentissimis eorum breviter occurram, ne in infinitum quæstio evadat. Prima his argumentatio *ex materia* est. Omnes enim artes ajunt habere *materiam*, quod est verum: rhetorices *nullam esse propriam*: quod esse falsum in sequentibus probabo. Altera est calumnia, ⁷ nullam artem falsis assentiri opinionibus, quia constitui

¹ *Quas pater ejus.*] Atrometes. hoc exprobrat Æschini Demosthenes, Demades autem nautæ filius fuit, & ipse nauta primum, mox rhetor, quem negat orationem ullam scriptam emittere voluisse. *Camevar.*

² *Neque enim orationes.*] Demades extemporali facultate multum valuit, cum Demosthenes nihil unquam diceret nisi præmeditatus. Demadem tamen nihil scripsisse testatur Cicero. *Turnebus.*

³ *Aristoteles.*] Aristoteles singularem librum *de rhetorica*, nomine *Gryllum*, scripsit, à Gryllo filio Xenophontis. illic conatur probare, *rhetoricam* non esse artem. *Idem.*

⁴ *Sed ei particulam civilitatis.*] Vide Gebhard. *Crepund.* libro 2. capite 13.

pag. 90.

⁵ *Sicut Dialecticis.*] Legendum est, *sicut dialectices.* nam Aristoteles cum scribat artificiales probationes aut morales esse, aut patheticas, aut rationales: & illas rhetoricam ait à civilitate mutuari, has vero à dialectica, atque ita rhetoricam esse particulam civilitatis & dialectices. *Turneb.*

⁶ *Athenodorus.*] Suspicio Athenodorum hunc philosophum fuisse Stoicum, qui tempore Augusti Cæsaris floruit, & Romæ aliquandiu dixit, ut scribit Suidas. *Idem.*

⁷ *Nullam artem falsis assentiri, &c.*] Artes comparatæ sunt ad verum inveniendum, ut item *rhetorice*: quæ quamquam interdum fallit, nunquam tamen fallitur, sed veritatem tenet. *Idem.*

1 Ut

stitui sine præceptione non possit, quæ semper vera sit: *rhetoricen* assentiri falsis: non esse igitur artem. Ego *rhetoricen* nonnunquam dicere falsa pro veris confitebor, sed non ideo in falsa quoque esse opinione concedam: quia longe diversum est, ipsi quid videri, & ut alii videatur, efficere. nam & imperator falsis utitur sæpe: ¹ ut Hannibal, cum inclusus à Fabio, sarmentis circa cornua bouum deligatis, incensisque, per noctem in adversos montes agens armentata, speciem hosti abeuntis exercitus dedit: sed illum fefellit, ipse quid verum esset, non ignoravit. Nec vero ² Theopompus Lacedæmonius, cum permutato cum uxore habitu è custodia ut mulier evasit, falsam de se opinionem habuit, sed custodibus præbuit. Item orator cum falso utitur pro vero scit esse falsum, eoque se pro vero uti: non ergo falsam habet ipse opinionem, sed fallit alium. ³ Nec Cicero cum se tenebras offudisse iudicibus in causa Cluentii gloriatus est, nihil ipse vidit. Et pictor cum vi artis suæ efficit ut quædam eminere in opere, quædam recessisse credamus, ipse ea plana esse non nescit. ⁴ Ajunt etiam, *omnes artes habere finem aliquem propositum, ad quem tendant*: hunc modo nullum esse in rhetorice, modo non præstari eum qui promittatur, mentiuntur. Nos enim esse finem jam ostendimus, & quis esset diximus. Præstabit hunc semper orator, semper enim bene dicet. Firmum autem hoc quod opponitur, adversus eos fortasse sit qui persuadere finem putaverunt. Noster orator arsque à nobis finita, non sunt posita in eventu. Tendit quidem ad victoriam qui dicit: sed

¹ *Ut Hannibal.*] Hannibal inter oppidum Casilium & Calliculam montem à Fabio Maximo inclusus, hoc stratagemate evasit, & præsidium Fabii fugavit. *Idem. Ut Hannibal.*] Liv. lib. 3. tertiæ Decadis.

² *Theopompus.*] De Minyis hoc scribit Herodot. in Melpomene. Et est exemplum apud Valer. lib. 4. cap. 6. *Camerar.*

³ *Nec Cicero.*] Hoc fit per *ὑπόπληξιν*

ὑπόπληξιν. id est, *aberrationem*, quæ est huiusmodi dicendi ratio, qua differendo, obscurando, tergiversando iudicem in errorem trahimus. quod Cic. facit in causa Cluentii, qui reus erat veneficii. *Turneb.*

⁴ *Ajunt etiam, &c.*] Hoc argumentum dissolutum est facile, præsertim statuenti *finem esse rhetorices, bene dicere.* nam orator semper bene dicit. *Idem.*

sed cum bene dixit, etiam si non vincat, id quod arte continetur, effecit. Nam & gubernator vult salva nave in portum pervenire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo minus erit gubernator, dicetque notum illud, ¹ *Dum clavum rectum teneam.* ² Et medicus sanitatem ægri petit: si tamen aut valetudinis vi, aut intemperantia ægri, aliove quo casu summa non contingit, dum ipse omnia secundum rationem fecerit, medicinæ sine non excidit. Ita oratori bene dixisse *finis est.* Nam est *ars* ea, ut post ³ paulum clarius ostendemus, ⁴ *in actu posita, non in effectu.* Ita falsum erit illud quoque quod dicitur, *Artes scire quando sint finem consecuta, rhetoricen nescire.* Nam se quisque bene dicere intelligit. Uti etiam vitiis rhetoricen, quod ars nulla faciat criminantur: quia & falsum dicat, & affectus moveat. Quorum neutrum est turpe, cum ex bona ratione proficiscitur: ideoque nec vitium. ⁵ Nam & mendacium dicere, etiam sapienti aliquando concessum est: & affectus, si aliter ad æquitatem perducere iudex non poterit, necessario movebit orator. ⁶ Imperiti enim judicant, & qui frequenter in hoc ipsum fallendi sunt, ne errent. ⁷ Nam si mihi sapientes iudices dentur, sapientum conciones, atque omne concilium, nihil invidia valeat, nihil gratia, nihil opinio præsumpta, falsique testes perquam sit exiguus eloquentiæ locus,

¹ *Dum clavum rectum teneam.]* Ajunt esse hemistichium versus Enniani, *Dum clavum rectum teneam, navimque gubernem.* Significat autem parcemia, *neminem esse culpandum, modo officio suo fungatur, & qui præstet quod ars promittit.* Idem.

² *Teneam.]* Eras. in Chiliad.

³ *Et medicus sanitatem.]* Sanitas simpliciter medicinæ finis non est, sed quatenus ars valet sanitatem tueri, est finis medicinæ. Turneb.

⁴ *Paulum.]* Cap. seq.

⁵ *In actu posita.]* Ars est posita in actu, quæ in actione consistit, & post actionem opus non relinquit: in effectu

vero, quæ post actionem relinquit opus consummatum. Idem.

⁶ *Nam & mendacium.]* Plato in Hippia sive de mendacio, licere ait aliquando mentiri, dum res contra virtutem & honestatem non sit. à qua opinione non abhorret Origenes & Hieronymus, *dum mendacium sit officiosum, & à pietate proficiscatur.* Idem.

⁷ *Imperiti.]* Docet Fab. plerunque rura iudices mittere in centurias. Idem.

⁸ *Nam si mihi, &c.]* Tacitus quoque in dialogo ait, si bene forent instituta Resp. tum eloquentiæ locum in illis non futurum, ut apud Lacedæmonios & Cretenses. Idem.

I Plurima

locus, qui prope in sola delectatione ponatur. Sin & audientium mobiles animi, & tot malis obnoxia veritas: arte pugnandum est: & adhibenda quæ profunt. Nec enim qui recta via depulsus est, reduci ad eam nisi alio flexu potest.

¹ Plurima vero ex eo contra *rhetoricen* cavillatio est, quod ex utraque causæ parte dicatur. Inde hæc, *Nullam esse artem sibi contrariam*, *rhetoricen esse contrariam sibi*. *Nullam artem destruere quod effecerit*: accidere hoc *rhetorices* operi.

Item, *Aut dicenda eam docere aut non dicenda*: itaque vel per hoc non esse artem, quod non dicenda præcipiat: vel per hoc, quod cum dicenda præceperit etiam contraria his doceat.

² Quæ omnia apparet de ea *rhetorice* dici, quæ sit à bono viro atque ab ipsa virtute sejuncta: alioqui ubi injusta causa est, ibi *rhetorice* non est: adeo ut vix ³ ex admirabili quodam casu possit accidere, ut ex utraque parte orator, id est vir bonus dicat. Tamen quoniam hoc quoque in rerum naturam cadit, ut duos sapientes aliquando justæ causæ in diversum trahant, quando etiam pugnaturus eos inter se, si ratio ita duxerit, credunt. respondebo propofitis. ⁴ atque ita quidem, ut appareat hæc adversus eos quoque frustra excogitata, qui malis moribus nomen oratoris indulgent. Nam *rhetorice non est contraria sibi*. Causa enim cum causa, ⁵ non illa secum ipsa componitur. Nec si pugnent

inter

¹ *Plurima vero.*] Plures simul contradictiones congerit Fabius, quod ab eodem principio manant. ita enim ars præscribit. porro quod *rhetoricam* ajunt esse sibi contrariam, falsum est. nam quanquam contrariorum est eadem disciplina & ars, non tamen sequitur artem esse contrariam. Hæc eadem argumenta valent adversus dialecticam, si probare velis eam non esse artem, cum in ea ex utraque parte dicatur. *Idem.*

² *Quæ omnia, &c.*] Ante justam argumentorum solutionem, utitur remotione, atque hæc argumenta ad suum dogma nihil pertinere docet. nam ut malus orator utranque causam, tum justam tum injustam, suscepturus sit,

non tamen bonum oratorem esse suscepturum nisi justam causam. *Idem.*

³ *Ex admirabili quodam casu.*] Hæc duntaxat accidere potest in causis ambigui utrinque juris & controversi ex æquo: alioqui ab altera tantum parte dicet orator, id est, *vir bonus*. *Idem.*

⁴ *Atque ita quidem.*] Superiores objectiones Stoicorum fere erant, quorum est etiam hoc dogma, posse sapientes opinionibus inter se dissidere: & si justa utrinque causa fuerit, posse pugnare: quod multo magis est oratori concedendum. *Idem.*

⁵ *Non illa secum ipsa componitur.*] Metaphora est ducta à compositionibus gladiatorum, quando gladiatorum pa-

inter se qui idem didicerunt: idcirco ars, quæ utrique tradita est, non erit. Alioqui nec armorum, quia sæpe gladiatores sub eodem magistro eruditi, inter se componuntur. Nec gubernandi, quia navalibus præliis gubernator est gubernatori adversus. Nec imperatoria, quia imperator cum imperatore contendit. Item non evertit opus rhetorice quod efficit. neque enim positum à se argumentum solvit orator, sed ne rhetorice quidem: quia apud eos qui in persuadendo finem putant, aut si quis (ut dixi) casus, duos inter se bonos viros composuerit, verisimilia quærentur. ¹ Non autem siquid est altero credibilius, id ei contrarium est, quod fuit credibile. Nam ut *candido candidius* & *dulci dulcius non est adversum*, ita *nec probabili probabilius*. Nec præcipit unquam non dicenda, nec dicendis contraria, sed quæ in quaque causa dicenda sunt. ² Non semper autem etiam si frequentissime, tuenda veritas erit, sed aliquando exigit communis utilitas, ut etiam falsa defendantur. Ponuntur hæc quoque in secundo Ciceronis de oratore libro contradictiones, *Artem earum rerum esse quæ sciuntur*, oratoris omnem actionem ³ opinione, non scientia contineri: quia & apud eos dicat qui nesciant, & ipse dicat aliquando quod nesciat. Ex his alterum, id est an sciat iudex de quo dicitur, nihil ad oratoris artem alteri respondendum, *Ars earum rerum est, quæ sciuntur*. Rhetorice ars est bene dicendi, bene autem dicere scit orator. Sed nescit an verum sit quod dicit. ⁴ Ne hi quidem qui ignem aut aquam, aut quatuor elementa

ria inter se committuntur & comparantur, ut in arena decertent. *Idem.*

¹ *Non autem siquid, &c.*] Contraria non sunt in intentione, aut in eo quod est magis aut minus, sed in tota naturæ diversitate. itaque si actor verisimiliter dixerit, defensor verisimiliter, hæc non sunt contraria, nec se destruant. *Idem.*

² *Non semper autem, &c.*] Quoniam *dicenda* dupliciter accipi possunt, ut ad utilitatem causæ referantur, aut ad ho-

nestatem, subjunct etiam licere interdum falsa defendi. *Idem.*

³ *Opinione, non scientia.*] *Opinio* est assensus formidolosus & dubius: *scientia* vero certa & indubitabilis, qualis esse debet in arte. *Idem.*

⁴ *Ne hi quidem qui ignem.*] Heraclitus ignem rerum omnium esse principium posuit, & aliquando mundum in *καταπύρωσιν*, id est, *conflagrationem* destitutum. *Idem.*

I Corpora

elementa aut ¹ corpora infecabilia esse, ex quibus res omnes initium duxerunt, tradunt: nec qui intervalla fiderum, & mensuras solis ac terræ colligunt: disciplinam tamen suam, *artem* vocant. Quod si ratio efficit, ut hæc opinari, sed propter vim probationum scire videantur: eadem ratio idem præstare oratori potest. Sed an caussa vera sit, nescit. Ne medicus quidem an dolorem capitis habeat qui se pati dicet: curabit tamen tanquam id verum sit, & erit ars medicina.² Quid quod *rhetorice non utique propositum habet semper vera dicendi, sed semper verisimilia?* scit autem esse verisimilia quæ dicit. Adjiciunt his qui contra sentiunt, quod sæpe quæ in aliis litibus impugnarunt actores caussarum, eadem in aliis defendant. Quod non artis, sed hominis est vitium. Hæc sunt præcipua quæ contra rhetoricen dicantur: alia & minora, & tamen ex his fontibus derivata. Confirmatur autem eam *esse artem*, breviter. Nam sive (ut Cleanthes voluit) *ars est* ³ *potestas viam ac ordinem efficiens*: esse certe viam atque ordinem in bene dicendo nemo dubitaverit: sive ille ab omnibus fere probatus finis observatur, ⁴ *artem constare* ex præceptionibus consentientibus & coexercitatis ad finem vitæ utilem: jam ostendimus nihil non horum in rhetorice inesse. Quid quod & ⁵ *inspectione & exercitatione*, ut artes cæteræ, constat? Nec potest ars non esse, si ars est dialectice, quod fere constat: ⁶ *cum ab ea specie magis quam*

¹ *Corpora infecabilia.*] Hæc opinio fuit Leucippi & Democriti, quam postea arripuit Epicurus. *Idem.*

² *Quid quod Rhetorice, &c.*] Videtur hoc pugnare cum superioribus. nam Celsum reprehendebat Fabius, quod dicebat *oratorum simile tantum veri quæverere*. sed solutu hoc est facile. nam vera pleraque sunt etiam verisimilia. *Idem.*

³ *Ars est potestas viam ac ordinem.*] In vetustis quibusdam codicibus & scriptis & impressis legitur, *potestas via, id est ordine efficiens.*

⁴ *Artem constare ex præceptionibus, &c.*]

Hæc definitio ex Græco est translata, ideoque durioribus verbis enunciata, quanquam non *præceptionibus*, sed *perceptionibus* legendum videtur, ut antea quoque. *Turneb.*

⁵ *Inspectione & exercitatione.*] Dux sunt partes omnium artium: *inspectio*, quæ est rerum perpensio & *contemplatio*: & *exercitatio*, quæ est ipsa actio. *Idem.*

⁶ *Cum ab ea specie.*] Nam species sunt *rhetorica & dialectica*, logices, id est, artis sermocinalis: quocirca genere sunt eadem. & alioqui, ut docet Aristoteles,

quam genere differat. ¹ Sed nec illa omittenda sunt, qua in re alius se inartificialiter, alius artificialiter gerat, in ea esse artem: & in eo quod qui didicerit, melius faciat, quam qui non didicerit, esse artem. Atqui non solum doctus indoctum, sed etiam doctior doctum in rhetorices opere superabit, neque essent ejus aliter tam multa præcepta, tamque magni qui docerent. Id quod cum omnibus confitendum est, tum nobis præcipue qui rationem dicendi à bono viro non separamus.

les, utriusque eadem est materia, ut duntaxat peculiari quadam re differant. Idem.

¹ Sed nec illa.] Hoc argumentum sumptum est ex initio Rhetorices ad Theodecten. Idem.

C A P. XVIII.

Generalis artium divisio, & ex quibus sit rhetorica.

19 **C**UM sint autem artium aliæ positæ in inspectione, id est cognitione & æstimatione rerum, ¹ qualis est *Astrologia*, nullum exigens actum sed, ipso rei, cujus studium habet, intellectu contenta, quæ *θεωρητικὴ* vocatur: ² Aliæ in agendo, quarum in hoc finis est, & ipso actu perficitur, nihilque post actum operis, relinquit quæ *πρακτικὴ* dicitur, qualis est *saltatio*: Aliæ in effectu, quæ operis quod oculis subjicitur, ³ consummatione finem accipiunt, quam *ποινητικὴ* appellamus, qualis est *pictura*: fere judicandum est *rhetoricen* in actu consistere. Hoc enim quod est officii sui perficit. atque ita ab omnibus dictum est. Mihi autem videtur etiam

Constituto genere, ex arte est genus in differentias partiri, ut scias sub qua specie sit collocandum id de quo quæras. itaque colligit *rhetoricam* artem esse activam, nonnihil tamen reliquis artibus assumere. *Turneb.*

¹ Qualis est *Astrologia*.] Ita denominantur artes à majori parte: alioqui si propius inspicias, in omnibus intelliges esse speculationem & actionem. Idem.

² Aliæ in agendo.] Rodolphus Agr. dividit artes in *theoreticas*, *practicas*, & *logicas*: ac sub practica complectitur & *ποινητικὴν*. Galenus vero quartam etiam efficit artem, quam appellat *κληρικὴν*, quæ non est in opere, sed in rei alicujus adeptione, cujusmodi est *venatoria*. Idem.

³ Consummatione finem accipiunt.] In script. codicib. legitur, *consummationem non finem accipiunt.*

1 In